

Μαξ Χορκχάϊμερ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ

(ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ, 1950-1957)

Επιλεγμένα αποσπάσματα

Η κατάρα είναι η αλήθεια.....

Αν ήταν δυνατό ν' ανακτήσει κανείς το εγώ του και τη μνήμη του, δέκα εκατό, ένα εκατομμύριο χρόνια, μετά το θάνατό του, ακριβώς τη στιγμή που γίνεται σκόνη, σκουλήκι, μηδέν, αν ήταν δυνατόν να ξαναδεί τη μέρα του έρωτα την οποία ζει σήμερα και να τη συγκρίνει με το μηδέν, θα ένιωθε τη λαχτάρα για τον παράδεισο στον οποίο δεν πρόκειται να μπει ποτέ. Αυτό που θα ένιωθε ισχύει στη ζωή του κάθε βραδιά, κάθε τέλος, κάθε παρερχόμενη στιγμή ευτυχίας. Όποιος το ξέρει αυτό κάνει τούτη την εμπειρία μέρος της προσμονής του ξυπνήματος, της διάρκειας την οποία επιτρέπει η ζωή ενώ το μηδέν όχι. Αλλά μια σκιά, η κατάρα ότι τίποτε δεν διαρκεί, η κατάρα της εκδίωξης πέφτει πάνω στον προσεχή έρωτα. Ο έρωτας που γίνεται ωχρότερος εξαιτίας αυτού του γεγονότος, δεν αξίζει να λέγεται έρωτας, κι ο έρωτας που εξεγείρεται εναντίον αυτού του γεγονότος είναι μάταιος. Η κατάρα είναι η αλήθεια.

Ανατροπή των σχέσεων

Είναι σίγουρο πως κανένας άνδρας, και για αυτό ακριβώς, και καμία γυναίκα δεν μπορούν να πουν σε κάποιον άλλον: Μου ανήκεις. Η ιδιοκτησία ανθρώπων έχει καταργηθεί στο βαθμό που αμφισβητείται ο έρωτας. Οι άνθρωποι ανήκουν μόνο στην καριέρα. Πόσο αθώα ήταν τα 20 φράγκα με τα οποία μπορούσε κανείς να αγοράσει ένα κορίτσι για μια νύχτα, πώς μειώθηκαν οι αμέτρητες σκλαβωμένες γυναίκες που υπηρετούσαν δουλικά λίγους άνδρες, οι οποίοι τώρα παραχαϊδεύουν τη μοναδική, τη δική τους, όπως οι σκλάβοι την κυρία τους! Τώρα δεν εξουσιάζει κανείς κανέναν και όλοι τρέμουν μπροστά στην εξουσία.

Προσωρινός απολογισμός

Οι επαναστάτες βρίσκουν το λόγο ύπαρξής τους στο ότι ο υπάρχων έχει ξεπεραστεί και ήδη ωριμάζει ένα άλλο. Οι κύριοι του παρελθόντος έβρισκαν το λόγο ύπαρξής τους στο ότι δημιουργούσαν και διατηρούσαν αυτό που τώρα πρέπει να εξαλειφθεί. Αυτούς που θα διατηρήσουν το μελλοντικό δεν τους ξέρουμε ακόμα.

Συνένοχοι

Δεν επιτρέπεται να παραπονιόμαστε, ό,τι κι αν συμβεί, αφού καθόμαστε ήσυχα και άνετα στις πολυθρόνες μας, δειπνούμε και συζητούμε, παρόλο που ξέρουμε πως η ζωή είναι κόλαση, Ακόμη κι εμείς ανήκουμε στους διαβόλους-ακόμη κι εμείς.

Το νόημα της εργασίας

Σήμερα πρέπει κανείς να εγκωμιάζει το νόημα της εργασίας, αφού όλοι είναι υπάλληλοι για τους οποίους η εργασία δεν έχει στην πραγματικότητα κανένα απολύτως νόημα. Οι άνθρωποι είναι για λύπηση μέσα σε αυτήν την αναπόφευκτα αλλοτριωτική διαδικασία δεύτερης έκδοσης (η πρώτη έκδοση ήταν η οικονομία της αγοράς). Οι υπάλληλοι αλληθωρίζουν στο γραφείο για να δουν το δείκτη του ρολογιού που θα τους απελευθερώσει, μόνο και μόνο για να τους ρίξει στις δουλειές του σπιτιού και στην τηλεόραση.

Διάθεση για Διακοπές

Η έννοια "Διάθεση για Διακοπές" καταγγέλλει την καθημερινότητα όπως και τις διακοπές και τη ζωή που κομματιάζεται μέσα της. Το ότι νιώθει κανείς την ευτυχία σαν ένα ερέθισμα που προσαρμόζεται στα κελεύσματα της εποχής αφήνει να εννοηθεί πόσο έχει προχωρήσει το πράγμα:

Προαποφασισμένη και προγραμματισμένη ευτυχία. Στην καθημερινότητα όμως ανήκει η φαρσοκωμωδία της σοβαρότητας, που ξέρει από μόνη της πως η ευτυχία βρίσκεται κάπου αλλού. Έτσι έχουν οργανώσει στην εποχή μας οι άνθρωποι την ύπαρξή τους.

Κριτική Θεωρία

Οι άνθρωποι πάντα ρωτούν «τι πρέπει να κάνουμε» και απαιτούν να δώσει την απάντηση η φιλοσοφία σα να 'ταν μια αίρεση. Οι άνθρωποι βρίσκονται σε ανάγκη και θέλουν πρακτικές συμβουλές. Η φιλοσοφία όμως ,μολονότι παρουσιάζει τον κόσμο με έννοιες ταιριάζει με την τέχνη επειδή, λόγω εσωτερικής αναγκαιότητας και χωρίς την παρέμβαση οποιασδήποτε πρόθεσης ,δείχνει στον κόσμο τον εαυτό του .Είναι αλήθεια πως έχει μια πιο στενή σχέση με την πράξη απ' ότι η τέχνη ,γιατί δεν μιλάει με εικόνες αλλά με λέξεις. φιλοσοφία δεν είναι μόνο μια επιταγή Τα θαυμαστικά απέχουν πολύ απ' αυτήν .Αναίρεσε την Θεολογία αλλά δεν βρήκε κανένα καινούργιο ουρανό να τη σκεπάσει ,ούτε καν γήινο ουρανό. Δεν μπορεί βέβαια να καταργήσει το νόημα και γι' αυτό αναρωτιέται για το δρόμο που οδηγεί σ' αυτό ,Σα να μην ήταν αποκλειστικά δική της ανακάλυψη πως δεν υπάρχει ουρανός και συνεπώς ούτε υπόδειξη για το δρόμο που οδηγεί σ' αυτόν.....

Πηγή: «eleftheriahtipota.blogspot.gr/2010/01/1.html»

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Αποσπάσματα

" Η έννοια του Λόγου ευθύς εξαρχής περιέκλειε τη έννοια της κριτικής. Η ίδια η λογοκρατία είχε εγκαθιδρύσει τα κριτήρια της σταθερότητας, της διαύγειας και της ευκρίνειας ως κριτήρια της λογοκρατικής γνώσης ".

" Όταν ακόμη και οι σημερινοί δικτάτορες επικαλούνται τον Λόγο, εννοούν ότι κατέχουν τα περισσότερα τανκς. Υπήρξαν αρκετά ορθολογιστές ώστε να τα κατασκευάσουν· άλλοι θα ήσαν αρκετά ορθολογιστές ώστε να υποχωρήσουν μπροστά τους. Μέσα στα όρια του Φασισμού, το να αψηφά κανείς τον Λόγο είναι έγκλημα καθοσιώσεως ".

" Η συνήθεια είναι μια κοινωνική κατηγορία, και ο Λόγος την εκμεταλλεύεται σε όλες τις φάσεις της ανταγωνιστικής κοινωνίας· μέσω του Λόγου το άτομο επιβεβαιώνει ή προσαρμόζει τον εαυτό του και προχωρεί μέσα στην κοινωνία. Προτρέπει το άτομο να υποταχθεί στην κοινωνία οποτεδήποτε αυτό δεν είναι αρκετά ισχυρό ώστε να διαμορφώσει την κοινωνία σύμφωνα με τα δικά του συμφέροντα ".

" Ο Λόγος, μέσα στον ουμανισμό, σκόπευσε στην αποκατάσταση της κατάλληλης ισορροπίας ανάμεσα σε αυτό που είναι καλό για το άτομο και σε αυτό που είναι καλό για την ολότητα ".

" Η διακυβέρνηση είναι μια αληθινή θρησκεία: έχει τα δόγματά της, τα μυστήριά της, τους λειτουργούς της... η πρωταρχική ανάγκη του ανθρώπου είναι ο αναπτυσσόμενος Λόγος του... να χαθεί μέσα στον εθνικό λόγο έτσι ώστε να είναι σε θέση να μεταβάλει την ατομική του ύπαρξη σε μιαν άλλη, κοινή ύπαρξη, όπως ακριβώς ένας ποταμός που εκβάλλει μέσα στον ωκεανό υπάρχει πάντα μέσα στη μάζα των υδάτων αν και χωρίς ονομασία και χωρίς διακεκριμένη πραγματικότητα. Τι είναι ο πατριωτισμός; Είναι ο εθνικός λόγος για τον οποίο μιλώ· είναι η απάρνηση του ατόμου. Αυτό το στίγμα του Λόγου επικράτησε και μέσα στις τελετουργίες της Γαλλικής Επανάστασης. Ο Mathiez, ο απολογητής του Ροβιεσπέρου, λέγει ότι η θρησκεία του Λόγου είχε μέσα της τόση μισαλλοδοξία όση και η παλιά θρησκεία. Δεν αποδέχεται καμία αντίφαση, απαιτεί τον όρκο, επιβάλλεται με φυλάκιση, εξορία ή ικρίωμα, και παρόμοια με την κανονική θρησκεία συγκεκριμενοποιείται με ιερά σημεία, με καθορισμένα και αποκλειστικά σύμβολα τα οποία περιβάλλονται από μιαν ύποπτη ευσέβεια ".

" Το άτομο πρέπει να ασκήσει βία στον εαυτό του και να μάθει πως η ζωή του συνόλου αποτελεί την αναγκαία προϋπόθεση της δικής του ζωής. Ο Λόγος πρέπει να κυριαρχεί πάνω στα εξεγερμένα συναισθήματα και στα ένστικτα, η καταπίεση των οποίων υποτίθεται ότι καθιστά δυνατή την ανθρώπινη συνεργασία. Οι απαγορεύσεις που πρωταρχικά επιβάλλονται εκ των έξω οφείλουν να γίνουν μέρος και τμήμα της ίδιας της συνείδησης του ατόμου- η αρχή αυτή επικρατούσε ήδη στον αρχαίο κόσμο. Αυτό το οποίο ονομάζεται πρόοδος έγκειται στην κοινωνική επέκταση της αρχής αυτής ".

" Οι δυσκολίες της λογοκρατικής φιλοσοφίας προέρχονται από το γεγονός ότι η καθολικότητα του Λόγου δεν μπορεί να είναι τίποτα άλλο παρά η συμφωνία μεταξύ των συμφερόντων όλων των ατόμων εξ ίσου, ενώ στην πραγματικότητα η κοινωνία είναι διαχωρισμένη σε ομάδες με συγκρουόμενα συμφέροντα. Εξαιτίας αυτής της αντίφασης, η προσφυγή στην καθολικότητα του Λόγου προϋποθέτει τα χαρακτηριστικά του κίβδηλου και του απατηλού. Ο ισχυρισμός του Λόγου πως είναι απόλυτος προϋποθέτει ότι υφίσταται μεταξύ των ανθρώπων μια αληθινή κοινότητα."

" Τα αντικείμενα θα μπορούσαν να θεωρηθούν στην φιλοσοφία σαν μια αδιαφοροποίητη μάζα διότι η οικονομική πραγματικότητα τα έχει ισοπεδώσει, καθιστώντας όλα τα πράγματα ισοδύναμα προς το χρήμα το οποίο αποτελεί τον κοινό παρανομαστή. Μπροστά σε μια τέτοια ισοπέδωση, η πραγματική ουσία του αντικειμένου δεν λαμβάνεται πλέον υπ' όψιν. Κατά αυτόν τον τρόπο, η γνώση γίνεται το μέσον εκείνο που καταγράφει τα αντικείμενα και προχωρεί στην ερμηνεία των ποσοτικών εκφράσεών τους. Όσο λιγότερο τα ανθρώπινα όντα σκέπτονται την πραγματικότητα με ποιοτικούς όρους, τόσο περισσότερο η πραγματικότητα γίνεται επιδεκτική χειρισμών. Τα αντικείμενά της ούτε γίνονται κατανοητά ούτε επισύρουν τον σεβασμό."

" Η ελευθερία επιλογής υπήρξε πάντοτε το προνόμιο των μικρών ομάδων οι οποίες απελάμβαναν την ευημερία. Για αυτές ήταν δυνατόν να επιλέγουν μεταξύ των καλουμένων πολιτιστικών αγαθών, πάντα υπό την προϋπόθεση ότι τα αγαθά αυτά βρίσκονταν σε αρμονική σχέση με τα εξουσιαστικά τους συμφέροντα. Αυτός υπήρξε ο μοναδικός πλουραλισμός αξιών που υλοποιήθηκε."

" Η διαιώνιση των προνομίων ήταν το μοναδικό λογικό κριτήριο το οποίο προσδιόριζε το κατά πόσον θα αντιμάχετο κανείς ή θα συνέπραττε με άλλα συμφέροντα και ομάδες, θα παρέμενε μέσα στα πλαίσια της συνταγματικής κυβέρνησης ή θα πραγματοποιούσε το βήμα προς τον δεσποτισμό. "

" Η ισχύς κατασκευάζεται έτσι ώστε να εμφανίζεται ως αιωνία. Το κύρος του καθενός αυξάνεται όταν λειτουργοί της μεσαιάς τάξης όπως ο Ναπολέων Βοναπάρτης βρίσκουν την θέση τους στο πάνθεον της ιστορίας πλάι πλάι με άλλους μεγάλους αφέντες και δήμιους, ανεξάρτητα από το εάν ήσαν φίλοι ή εχθροί. Στο σπίτι, εκείνοι που τα βολεύουν μιμούνται αυτό που ονομάζεται στυλ· στα γραφεία, τους συμπεριφέρονται σύμφωνα με τους κανόνες της επιχειρηματικής ηθικής, αφού η τάξη τους δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς κάποια δικιά της πειθαρχία. "

" Η ιδιοκτησία υπήρξε ο θεσμός εκείνος ο οποίος δημιούργησε στο άτομο την ιδέα ότι κάτι από την ύπαρξη του θα πρέπει να παραμείνει μετά το θάνατο. Από την αρχή της οργανωμένης κοινωνίας, η ιδιοκτησία διαρκούσε ενώ οι γενεές παρέρχονταν. Το μοναδικό άτομο επεβίωνε κληροδοτώντας την. Μέσω της κληρονομιάς, το άτομο διαιώνιζε τον εαυτό του ακόμη και μετά το θάνατό του, αλλά δεν αντέφασκε προς την αρχή της αυτοσυντήρησης εάν θυσίαζε τη ζωή του υπέρ του κράτος οι νόμοι του οποίου εγγυώντο αυτήν την κληρονομιά. Έτσι, η θυσία πήρε τη θέση της ως ένας λογικός θεσμός . "

" Εάν ένας Έλληνας σκλάβος ή κάποια γυναίκα μιλούσε και δρούσε όπως ο Σωκράτης θα είχε θεωρηθεί τρελός, όχι σοφός. Ο Σωκράτης, με το θάνατό του, εξύψωσε την υπακοή στους νόμους του Κράτος πάνω από κάθε τι άλλο. "

" Ο Προτεσταντισμός προώθησε την εξάπλωση αυτή της ψυχρής λογικότητας η οποία είναι τόσο χαρακτηριστική του σύγχρονου ατόμου. Υπήρξε εικονοκλαστικός και παραμέρισε την πλαστή λατρεία των πραγμάτων, αλλά συμμαχώντας με το ανερχόμενο οικονομικό σύστημα έκανε τους ανθρώπους να εξαρτώνται από τον κόσμο των πραγμάτων σε μεγαλύτερο ακόμη βαθμό απ' ό,τι προηγουμένως. Εκεί όπου πριν οι άνθρωποι εργάζονταν προς χάριν της σωτηρίας, τώρα παρεκινούντο στην εργασία για την εργασία, στο κέρδος για το κέρδος, στην ισχύ για την ισχύ. Ολόκληρος ο κόσμος μετασχηματίσθηκε σε ένα απλό «υλικό». "

" Η γκανγκστερική θεωρία του Εθνικοσοσιαλισμού θα πρέπει να ληφθεί πολύ σοβαρότερα υπ' όψη από όσο μια ομαλή κατάσταση πραγμάτων θα μπορούσε να επανέλθει ευθύς μόλις θεραπευθεί η γάγγραινα. Στην Γερμανία δεν σφετερίστηκαν την κυβέρνηση γκανγκστερ οι οποίοι εξεβίασαν την είσοδό τους σε αυτήν, όντας από έξω· αντίθετα, η κοινωνική κυριαρχία οδήγησε σε γκανγκστερική διακυβέρνηση προς χάριν των δικών της οικονομικών αρχών. "

" Ο όρος νους, στον βαθμό που προσδιορίζει μια διανοητική ποιότητα ή μια αντικειμενική αρχή, εμφανίζεται σαν μια λέξη χωρίς νόημα εκτός εάν αναφέρεται στον συντονισμό σκοπών και μέσων. "

"Το άτομο δεν έχει πλέον κάποιο μέλλον που να φροντίσει για αυτό, πρέπει μονάχα να είναι προετοιμασμένο να προσαρμοσθεί, να ακολουθήσει εντολές, να τραβήξει μοχλούς, να κάνει διαφορετικά πάντα πράγματα που πάντα είναι τα ίδια."

" Στο μονοπωλιακό σύστημα κανείς δεν διαθέτει τον χρόνο και την ευχέρεια για σκέψη. Ο καθένας οφείλει να ανταποκρίνεται γρήγορα, να ενεργεί πρόθυμα. Κάτω από τον ολοκληρωτικό σχεδιασμό, οι άνθρωποι κυριαρχούνται από τα μέσα παραγωγής πολύ περισσότερο από όσο κάτω από το σύστημα της αγοράς. Η έλλειψη αναποτελεσματικότητας αποτελεί κεφαλαιώδες αδίκημα. Η σύντομη περίοδος του ελεύθερου χρόνου η οποία απομένει ακόμα στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων τώρα προστατεύεται έτσι ώστε να μην σπαταλιέται. Ο κίνδυνος ότι ο χρόνος αυτός θα εκφυλισθεί σε οκνηρία, μια κατάσταση που πάντοτε η βιομηχανία την καταφρονούσε αφάνταστα, απομακρύνεται. Από την εποχή του Καρτέσιου, η φιλοσοφία συνιστούσε μια μεγάλη προσπάθεια να τοποθετηθεί ως επιστήμη στην υπηρεσία του επικρατούντος τρόπου παραγωγής, προσπάθεια προς την οποία αντετάχθησαν πολύ λίγοι μόνο στοχαστές. "

" Η προοπτική για τη φιλοσοφία είναι σκοτεινή. Χωρίς τη «σχόλη» η φιλοσοφική σκέψη είναι αδύνατη, δεν μπορεί να συλληφθεί ή να κατανοηθεί. Μέσα σε μια τέτοια κατάσταση, η διαλογική διαδικασία της παραδοσιακής φιλοσοφίας εμφανίζεται σαν ανήμπορη και μάταιη κουβέντα. "

" Η αμφισβητούμενη εξουσία του διδασκάλου υποβαθμίζεται προς χάριν μιας απόλυτης και ανώνυμης, αλλά πανταχού παρούσας εξουσίας της οποίας οι απαιτήσεις προσελκύουν τώρα την προτίμηση. Πρόκειται για την εξουσία των παντοδύναμων προτύπων της μαζικής κοινωνίας. Οι ποιότητες τις οποίες το παιδί χρειάζεται σε αυτήν την κοινωνία επιβάλλονται επάνω του από την συλλογικότητα της σχολικής τάξης που δεν είναι παρά ένα τμήμα της αυστηρά οργανωμένης κοινωνίας καθ' εαυτής. "

" Ο έρως είναι ο αδιάλλακτος εχθρός της επικρατούσης λογοκρατίας, διότι οι εραστές δεν συντηρούν και δεν προστατεύουν ούτε τους εαυτούς τους ούτε την συλλογικότητα. Απαρνούνται τους εαυτούς τους· και είναι για αυτόν τον λόγο που η οργή επισωρεύεται πάνω τους. Ο Ρωμαίος και η Ιουλιέτα πέθαναν συγκρουόμενοι με την κοινωνία σε όσα αυτή η κοινωνία διακήρυσσε. Παραδίδοντας άλογα τον εαυτό τους ο ένας στον άλλον, υποστήριξαν την ελευθερία του ατόμου εναντίον της κυριαρχίας του κόσμου των πραγμάτων. Αυτοί οι οποίοι «μολύνουν την φυλή» στην Εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία παραμένουν πιστοί στη ζωή και στο θάνατο εκείνων των εραστών. "

Πηγή: «eleftheriahtipota.blogspot.gr/2010/01/1.html»